

Pagrindinės mokyklos auklėtinių profesiniai idealai

Tomas Stulpinas

Profesorius socialinių mokslų (edukologija) daktaras
 Šiaulių universiteto Specialiojo ugdymo mokslinis centras
 P. Višinskio g. 25
 Tel (841) 59 57 47

Straipsnyje pateikiami dviejų bendrojo lavinimo mokyklos pakopų – ketvirtų ir baigiamųjų klasių – mokinių apklausos apie būsimos pageidaujamos darbo veiklos sritis tapus suaugusiais duomenys. Ugdytiniai nusako savo profesinius idealus ir jų pasirinkimo motyvus.

Idealu laikomas aukščiausiasis ugdymo (si) tikslas, tobulybė, ateities vaizdinių sistema. Idealas – strateginės asmenybės kryptiesmintinis rezultatas.

S. Šalkauskis skyrė bendruosius ir specialiuosius ugdymo idealus. Bendrasis ugdymo idealas, pasak jo, yra vyriausias žmogaus siekiamas tikslas. Specialieji ugdymo idealai yra daliniai ir profesiniai. Daliniai aprašo įsivaizduojamo žmogaus modelį. Labiausiai paplitęs visapusiškos ir darnios asmenybės idealas. Profesiniai idealai – tai paskirų profesijų darbuotojų vaizdiniai.

Ugdymo teorija nepakankamai tyrinėja mokslėivių profesinius idealus, būsimos veiklos rinkimosi motyvus.

Gyvenimo perspektyvų tyrimas gali paskatinti mokinių pagalvoti apie būsimą vietą visuomeninių santykių sistemoje, suvokti veiklos tikslus ir vertybes, patirti subjektyvių išgyvenimų, projektuoti kasdienę veiklą ir įvertinti joje savo galimybes.

Ugdytojai, žinodami vaikų socialines nuostatas, gali organizuoti kryptingą profesinį orientavimą, ieškoti jaunosios kartos poreikius tenkinančių aplinkos ir vidaus veiksnių, padėti pasirinkti tinkamiausią darbo veiklos sritį.

Tyrimo objektas – pagrindinės mokyklos mokinių būsimos darbo veiklos projektavimas.

Tyrimo tikslas – atskleisti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų ir vyresniųjų pagrindinės mokyklos mokinių profesinius idealus ir jų motyvaciją.

Tikslas konkretinamas tokiais **uždaviniais**:

1. Išsiaiškinti ketvirtų ir aštuntų–dešimtų klasių mokinių profesinių idealų sritis.
2. Nustatyti mokinių būsimos darbo veiklos rinkimosi motyvus.
3. Palyginti profesinių idealų kaitą mokinių amžiaus tarpsnių ir lyties aspektais.

Tyrimo metodas – anketinė nuomonių apklausa.

Ketvirtų ir aštuntų–dešimtų klasių mokiniai atsakė į du atviros anketos klausimus:

1. Kuo labiausiai norėtumei būti, kai užaugsi didelis (didelė)?
2. Kodėl to norėtumei?

Ketvirtų klasių 1378 mokiniai (31 rajonas, šeši miestai, 86 mokyklos, 94 klasės) užpildė anketas 2000 metais. Vyresnieji 636 respondentai (septyni rajonai, vienas miestas, devynios mokyklos, 39 klasės) į klausimus atsakė 2001 me-

tais. Anketinę apklausą ketvirtose klasėse atliko 92, aštuntose–dešimtose klasėse – devyni specialiai instruktuoti pagalbininkai – mokytojai.

Respondentai galėjo pateikti neribotą skaičių atsakymų.

Apklausos duomenys buvo apdorojami statistiškai: skaičiuojami procentai, taikomas suderinamumo kriterijus chi kvadratas (χ^2), kurio patikimumas 95 procentai.

Tyrimo rezultatai. Ir ketvirtaklasiai, ir paaugliai vidutiniškai išvardijo vieną dvi specialybes. Mergaitės pateikė truputį daugiau pasirinktinių veiklos sričių (atitinkamai 0,15 proc. ir 0,24 proc.) už berniukus. Iš atsakymų matyti, kad mokiniai, nors ir turėdami neribotą pasirinkimo laisvę, sąlygiškai vienareikšmiškai įvardijo trokštamas būsimos veiklos sritis.

Statistinių hipotezių tikrinimas pagal suderinamumo kriterijų rodytų esminius respondentų profesinių idealų rinkimosi skirtumus, jei $\chi^2 \leq 16,919$ (devyni laisvės laipsniai). Skaičiavimų duomenys pateikiami 1 lentelėje.

Profesinių idealų rinkimosi motyvai skirtusi, jei $\chi^2 \leq 11,070$ (penki laisvės laipsniai). Suderinamumo kriterijus matyti 2 lentelėje.

Aštuntų, devintų ir dešimtų klasių respondentų amžius nuomonių abiem klausimais pasiskirstymui įtakos neturėjo. Todėl pagrindinės mokyklos vyresniųjų klasių tos pačios lyties mokinių atsakymai sumuojami į vieną imtį. Analogiškas lyginimas su ketvirtos klasės mokinių atsakymais rodo esminius ugdytinių vertybinių orientacijų skirtumus.

Mokinių profesinių idealų pasirinkimas matyti iš 3 lentelės.

Visose respondentų imtyse aukščiausią pasirinkimų reitingą turi keturios darbo veiklos sritys: aptarnavimas (buities paslaugos, komercija, transportas), meninė veikla (kūryba ir atlikimas), teisė ir pedagogika. Nepopuliarios mokslo darbuotojo, vadybininko, materialinių gėrybių gamintojo profesijos.

Palyginti su 1992–1993 metų ketvirtų klasių 1846 mokinių apklausos duomenimis, materialinių gėrybių prestižas ženkliai nusmuko (nuo 12,8 proc. iki 4,0 proc.).

Mokymasis ir gyvenimo patirtis turi didelę įtaką būsimos veiklos sampratai. Lyginant dešimtmečių vaikų ir vyresniųjų paauglių idealus, būsimos darbo veiklos sritys labai skiriasi. Mergaitės ir berniukai paaugliai labiausiai linkę

1 lentelė. Atsakymų apie profesinius idealus pasiskirstymas (χ^2)

Amžiaus tarpiniai Respondentų lytis	Klasės			
	8–9	9–10	8–10	4–8, 9, 10
Mergaitės	14,229	4,906	14,512	114,741
Berniukai	12,579	5,102	10,322	152,499

2 lentelė. Atsakymų apie profesinių idealų motyvus pasiskirstymas (χ^2)

Amžiaus tarpiniai Respondentų lytis	Klasės			
	8–9	9–10	8–10	4–8, 9, 10
Mergaitės	5,514	3,361	4,162	42,200
Berniukai	1,997	3,594	8,081	68,742

3 lentelė. Profesiniai idealai (procentais)

Idealų sritys, išsilavinimo lygmuo	4 klasė			8–10 klasės		
	Mergaitės	Berniukai	Bendras	Mergaitės	Berniukai	Bendras
1. Aptarnavimas	14,3	28,1	20,7	26,7	41,1	32,7
2. Pedagogika	23,3	2,3	13,6	17,9	5,1	12,5
3. Gamyba	2,9	5,3	4,0	4,7	9,8	6,9
4. Teisė	7,7	27,5	16,9	9,3	9,2	9,2
5. Medicina	14,3	2,5	8,8	8,4	1,9	5,7
6. Menas	31,9	3,3	18,7	18,3	5,1	12,8
7. Sportas	2,3	23,6	12,2	1,1	6,3	3,3
8. Mokslas	0,9	2,3	1,5	1,6	1,9	1,7
9. Vadovavimas	1,1	3,3	2,1	4,1	9,2	6,2
10. Kitos	1,3	1,8	1,5	7,9	10,4	9,0
Iš viso:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Aukštasis išsilavinimas	68,1	31,4	51,5	70,9	48,8	62,0
2. Be aukštojo išsilavinimo	31,9	68,6	48,5	29,1	51,2	38,0

dirbti (aptarnavimo) paslaugų srityse, šiek tiek labiau nei pradinukai vertina tiesioginę materialinių gėrybių gamybą ir vadovaujamą darbą politikos ir verslo srityje. Mažėja moksleivių domėjimasis sportu, menu, teise ir medicina. Vyresniųjų klasių mokiniai pageidautų įsigyti įvairių profesijų negu ketvirtaklasiai.

Statistinis tyrimas rodo, kad lyties aspektu abiejų amžiaus grupių mokinių svajonės nesutampa. Vyresnieji berniukai labiau nei mergaitės domisi aptarnavimu, gamyba, vadovaujamu darbu. Labai sumažėjo teisėtvarkos ir sporto prestižas. Jaunesni berniukai žavisi profesionaliuoju sportu, ypač krepšiniu. Vyresnieji jau supranta realias savo galimybes, todėl atsargiau linkę įvardyti sportininko karjerą. Didėnis domėjimasis įvairių sporto šakų treniriu darbu. Abiejų imčių mergaitės, palyginti su berniukais, prioritetą teikia menui, pedagogikai ir medicinai. Nedidelis domėjimasis gamyba, vadovaujamu darbu ir teisėsauga.

Teigiamų poslinkių matyti išsilavinimo aspektu. Daugiau dešimtmečių vaikų rinkęsi profesijas, kurioms reikia aukštojo išsilavini-

mo: šis pasirinkimas – nuo 1992–1993 metų iki 2000 metų gerokai padidėjo (nuo 35,8 proc. iki 51,5 proc. atsakymų). Suderinamumo kriterijus rodo esminius jaunesniųjų ir vyresniųjų moksleivių, kiekvienos imties mergaičių ir berniukų skirtumus. Vyresnieji ugdytiniai labiau linkę rinktis specialybes, kurioms reikia aukštojo išsilavinimo, ypač berniukai: nuo 31,4 proc. iki 48,8 proc. Pavyzdžiui, Šilutės rajono dešimtaklasis rašo: „Svarbiausia – įsigyti aukštąjį išsilavinimą, nes be jo dabar nėra galimybės gauti gerą darbą.“ Mergaičių imtyse palyginti gana aukšti dešimtmečių siekiai vyresnėse klasėse didėja, bet esminio skirtumo nėra ($\chi^2 = 0,979$, esant vienam laisvės laipsniui). Tai rodo aukštus respondenčių siekius, kurie atitinka dabarties visuomenės poreikius.

Respondentų atsakymai į antrą anketos klausimą (kodėl rinkęsi profesiją) pateikiami 4 lentelėje.

Respondentų amžius profesijos pasirinkimo motyvacijai turi esminę reikšmę (žr. 2 lentelę). Analogiški duomenys gauti lyties aspektu: mergaičių ir berniukų atsakymai yra skirtingi

4 lentelė. Profesinių idealų motyvai (procentais)

Motyvai	4 klasė			8–10 klasės		
	Mergaitės	Berniukai	Bendras	Mergaitės	Berniukai	Bendras
1. Potraukis	47,4	47,3	47,3	49,2	46,5	47,9
2. Pagalba žmogui	21,0	21,2	21,1	20,2	7,0	14,1
3. Veikla	18,6	8,4	13,7	10,1	10,5	10,3
4. Materialinė gerovė	5,3	14,8	9,9	10,8	21,4	15,7
5. Artimųjų pavyzdys	4,6	5,0	4,8	2,1	3,2	2,7
6. Kitu	3,1	3,3	3,2	7,6	11,4	9,3
Iš viso:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

(ketvirtaklasių imtyje $\chi^2 = 70,088$, vyresniųjų mokinių – $\chi^2 = 42,823$).

Abiejose imtyse vyrauja potraukis, t. y. pradinis motyvacinio proceso etapas. Jis rodo nepakankamą respondentų pasirinkimo priežasčių įsisąmoninimą.

Vyresniųjų mokinių įvairesni profesijų rinkimosi motyvai. Jie vertina tobulėjimo, karjeros galimybes, atsižvelgia į specialistų trūkumą (krepsinio trenerių, karininkų), pabrėžia norą bendrauti su įvairiais žmonėmis (žurnalistika). Palyginti su ketvirtaklasiais, paaugliai labiau pabrėžia materialinę gerovę. Aštuntokas nori tapti kelių policininku, „nes normali alga, galėčiau paimti kyšį“. Kai kurie berniukai mini nelegalų pelningą verslą. Devintokė rašo: „Norėčiau būti advokate todėl, kad šitie žmonės daug uždirba ir visi nuolat kala į galvą, kad reikia rinktis darbą, kurį dirbdama turėtum pragyvenimo šaltinį“. Silpnėja tokios vertybinės orientacijos – sekimas artimųjų pavyzdžiu, pagalba žmogui. Rūpinimasis aplinkiniais labai sumažėjęs paauglių imtyje (7 proc. berniukų atsakymų). Pradinių klasių berniukai pagalbą žmonėms sieja su policininko pareigybe.

Vyresniųjų mergaičių ne viena galvoja išvykti iš Lietuvos. Aštuntokė pripažįsta: „Didžiausia mano svajonė – išvažiuoti užsienį, nes ten daugiausia perspektyvų, geresni darbai ir didesnė galimybė jį surasti“.

Paaugliai savikritiškesni už jaunesniusius bendramokslus. Net 7,9 proc. respondentų (tolygiai mergaičių ir berniukų) nežino, kuo norėtų būti suaugę. Kai kurie nesiryžta būsimos profesijos sieti su aukštesniu išsilavinimu dėl prastų mokymosi rezultatų („Sprendžiu pagal balus“). Paaugliai atsižvelgia į tėvų finansines galimybes, artimųjų spaudimą („Taip nusprendė giminė“). Iš atsakymų jaučiama pesimistinė jaunimo nuotaka („Sunku gauti, rasti darbą“).

Išvados

Ketverių–šešerių metų amžiaus skirtumas keičia ugdytinių vertybines orientacijas. Populiariausiomis išlieka aptarnavimo (paslaugų), meno, teisės ir pedagogikos sričių profesijos. Mažai mokinių rinkęsi mokslo darbuotojo, vadybininko, materialinių gėrybių gamintojo specialybes. Mergaitės labiau norėtų dirbti aptarnavimo, mažiau ugdymo, medicinos, meno srityse. Berniukai labiau domisi aptarnavimo, gamybos, vadovavimo, pedagogikos sritimis, gerokai kritęs teisės ir profesionalaus sporto reitingas.

Didėja berniukų siekis rinktis profesijas, kurioms reikia aukštojo mokslo, tačiau jie gerokai atsilieka ir nuo jaunesniųjų, ir nuo vyresniųjų mergaičių, kurių pasirinkimai artėja prie informacinės visuomenės reikalavimų.

Vyresnieji respondentai labiau pabrėžia būsimą savo materialinę gerovę, jaunesnieji – norą padėti žmogui.

Apie 8 proc. jaunuolių negali įvardyti savo būsimos veiklos perspektyvos, beveik pusė mokinių pasirinkimą grindžia ne konkrečiomis priežastimis, bet pradiniu motyvacinio proceso etapu – potraukiu. Kas antras vai-

kinas ir du trečdaliai ketvirtokų berniukų nesirengia siekti aukštojo išsilavinimo. Visa tai rodo, kad savaiminiai mokinių vertybinių orientacijų pokyčiai nėra efektyvūs. Todėl būtina prisiminti Lietuvos ugdymo mokslo ir praktikos sukauptą vertingą profesinio orientavimo patyrimą ir panaudoti jį dabarties sąlygomis.

LITERATŪRA

1. Jankevičius S. Informacijos vaidmuo, formuojant moksleivių profesinį apsisprendimą // Acta Paedagogica Vilnensia. Mokslo darbai. 2001, t. 8.

2. Stulpinas T. Mokyklinis ugdymas kaip visybiškas procesas. Šiauliai: Pedagoginis institutas, 1995.

3. Stulpinas T. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų profesiniai idealai // Pedagogika. Mokslo darbai. 2001, Nr. 54.

4. Šalkauskis S. Pedagoginiai raštai. Kaunas: Šviesa, 1991. 277 p.

PROFESSIONAL IDEALS OF SECONDARY SCHOOL'S PUPILS

Tomas Stulpinas

Summary

1378 pupils of the fourth classes and 636 pupils of the eighth – tenth classes have participated in the questionnaire.

The fields of the services, art activities, law and pedagogics have rated highest. The professions of a scientist, manager, worker were unpopular.

The basic differences in priorities regarding age and sex of the respondents have been established.

The girls prefer specialities of higher education. The initial stage of motivation process – the attachment is dominating.

The younger respondents underline more the wish to help people, the elder ones – achievements in personal welfare.

7,9 % of teenagers still have not decided about their future working activities. The systematic work on professional orientation of pupils is necessary.

Gauta 2002 06 30

Priimta 2002 10 15